

CİHAN ŞAH

(جهان شاه)

(ö. 872/1467)

**Karakoyunlu hükümdarı
(1438-1467).**

Devletin kurucusu Kara Yüsf'un altı oğlundan dördüncüsüdür. Mardin'de dünyaya geldiği için kendisine Mardin Şah adı konulmak istenmişse de şehir adlarının Bağdat Hatun örneğinde olduğu gibi kadınlara verilmesinden dolayı babası oğlunun adını Cihan Şah koymuştur.

Cihan Şah küçük yaşta Sultâniye'ye vali tayin edildi. Babası Kara Yüsf'un 1420'de Ucân yaylası civarında ölmesi üzerine Sultâniye'den ayrıldı. Aynı yıl ağabeyi İskender, Karakoyunlu tahtına oturdu. Cihan Şah da kardeşleri İskender ve Mehmed'le bazan dost, bazan düşmanca yaşadı. İskender'in, oğlu Şah Kubâd tarafından bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine Cihan Şah durumdan faydalanarak 19 Nisan 1438'de "Muzafferüddin" lakabıyla Karakoyunlu tahtına geçti.

Cihan Şah ilk seferini Gürcistan Kralığı üzerine yaptı (1440) ve Tiflis'i aldı. Bağdat'ta müstakil olarak hüküm süren diğer kardeşi İspend'in ölümünden sonra bazı beyler kendisine iltihak ederek onu Bağdat'a hücumla kışkırttılar. Bütün kuvvetlerini toplayarak Bağdat üzerine yürüyen Cihan Şah kanlı çarpışmalardan sonra şehri zaptetti ve üç gün boyunca yağmalattı (9 Haziran 1446). Kendisinin tâbi olduğu Timurlu Şâhruh Mirza'nın 1447'de vefatı üzerine çıkan saltanat gailisinden faydalanan Cihan Şah sultan ve hakan unvanlarını aldı, ardından Sultâniye ile Kazvin'i topraklarına kattı. Cihan Şah ile Akkoyunlu Hükümdarı Cihangir Mirza arasındaki rekabet çok çetin mücadelelere sebep oldu ve sonuçta Cihan Şah İsfahan ve Fars vilâyetlerini Karakoyunlu hâkimiyetine aldı. 1453'te Uzun Hasan Akkoyunlu tahtına geçti. Saltanatının ilk yıllarında Uzun Hasan tehlikesini farkedemeyen Cihan Şah, ancak Rüstem Tarhan'ın Mardin civarında Akkoyunlular'a yenilmesinden sonra durumun vehametini anladı.

Cihan Şah 1466 kışını Tebriz'de geçirdi. Ertesi yıl Şirvan'ı istilâ ederek Derbend'e kadar uzanan yerleri yağmaladı. Bu tarihte Karakoyunlu Devleti'nin toprakları Azerbaycan, Arrân, Irâk-ı Acem,

Irâk-ı Arab, Fars, Kirman ve Doğu Anadolu'yu içine alıyordu. Gürcü kralı ile Şirvanşah, Gîlân ve Mâzenderan hâkimleri de onun hâkimiyetini tanımışlardı.

Cihan Şah'ın son seferi Uzun Hasan üzerine oldu. Ancak Bingöl'de bugün bir bucak merkezi olan Sancak mevkiindeki karargâhi Akkoyunlular'ın baskınına uğradı ve Cihan Şah bir Akkoyunlu askeri tarafından öldürüldü (12 Rebûlâhîr 872/10 Kasım 1467). Bu baskında seçkin Karakoyunlu beylerinden başka oğulları Muhammedî (Mehdî) ile Ebû Yüsf da esir düştüler. Cihan Şah'ın naaşı Tebriz'de Muzafferîyye Medresesi avlusunda toprağa verildi.

Cihan Şah Karakoyunlular'ın son büyük hükümdarı olup onun zamanında devlet bir imparatorluk haline gelmiş ve en parlak devrini yaşamıştır. Oğlu Hasan Ali kendisine halef olmuşsa da ordunun desteğini kazanamamıştır (1468).

Bazı kaynaklarda içki ve eğlenceye düşkün, kötü ahlâklı ve zalim, bazılarında ise adaletli, kudretli ve kabiliyetli bir hükümdar olarak gösterilen Cihan Şah âlimleri himaye etmiş, edebiyatla meşgul olmuş, Hakîkî mahlasıyla Türkçe ve Farsça şiirler yazmıştır. V. Minorsky Cihan Şah'ın şiirlerini incelemiş ve makalesinde bunlardan örnekler vermiştir. Şiirlerinin derlendiği mecmua 105 Farsça, seksen yedi Türkçe gazel ve otuz iki Türkçe rubâiden ibarettir.

Cihan Şah 1465 yılında Tebriz'de mermer ve çiçekli çinilerle bezeli muhteşem Gökmedrese'yi (Muzafferîyye Medresesi) inşa ettirmiştir. Kubbesi 16 m. çapında olan külliyyede medreseden başka kütüphane ve başka yapılar da vardır. Ci-

han Şah'ın Tebriz'deki hayratına dair vakfiye sûretleri Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir mecmuanın içindedir (Esad Efendi, nr. 3340).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diyârbekriyye* (nşr. Necati Lugal — Faruk Sümer), Ankara 1964, II, 57; Sehâvî, *ed-Dav ʿü'l-lâmîʿ*, II, 80; Feridun Bey, *Münşeat*, I, 166, 170-173, 223, 248, 251, 255, 273; Müneccimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, III, 153-154; T. de Medzoph, *Expose des Guerres de Tamerlan et de Schach Rokh* (trc. F. Neve), Bruxelles 1860, s. 146, 151; Ahmed Tevhîd, *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu*, İstanbul 1321, s. 454-459; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 183-187, 190-192, 224, 230, 235, 236; M. Schmidt-Dumont, *Türkmenische Herrscher des 15 Jahrhunderts in Persien und Mesopotamien nach dem Tarih al-Giyâti*, Freiburg 1970, s. 55-58, 73-75, 137-144, 146-149, 167-171, 209-213; Faruk Sümer, *Kara Koyunlular*, Ankara 1984, I, 9-11, 24-25, 30-32, 115-117, 128-129, 131-134, 137, 139, 142-143; a.mlf., "Akkoyunlular", *TDA*, sy. 40 (1986), s. 22-23; Mustafa Çetin Varlık, "Kara-Koyunlular", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1988, VIII, 469-478; Vladimir Minorovsky, "Kara Koyunlu Cihan Şah ve Şiirleri" (trc. Mine Erol), *Seçuklu Araştırmaları Dergisi*, II, Ankara 1970, s. 153-180; Mükrimin H. Yınanç, "Cihân-Şâh", *İA*, III, 173-189.

ENVER KONUKÇU

CİHANÂRÂ BEGÜM

(جهانآرا بیگم)

(ö. 1092/1681)

**Bâbürlü Hükümdarı
Şah Cihan'ın kızı.**

1023'te (1614) Ecmir'de doğdu. Annesi İ'timâdüddeve Âsaf Han'ın kızı Mümtaz Mahal'dir. Çocukluğu ve gençliği babasının yanında geçti. Nasîrüddin el-Kâşî'nin hanımı Sitti Hanım'dan kıraat ve tecvid okudu; hüsn-i hat, Farsça ve edebiyat öğrendi. 1631'de annesinin ölümü üzerine Şah Cihan kızıyla daha yakından ilgilendi. Baba-kız arasındaki bu yakınlık Şah Cihan'ın ölümüne kadar (1666) devam etti. Kaynaklar Cihanârâ'nın sarayda söz sahibi olduğunu, Begüm Sâhib, Begüm Sâhibe ve Padişah Begüm unvanlarını taşıdığını kaydederler.

Cihanârâ Begüm, 1644'te Agra'daki sarayda çıkan yangın sırasında yaralandı. 1650'de babasıyla Keşmir'i ziyaret ettikleri esnada Molla Şah Bedahşî'nin, daha sonra da Muînüddin Çiştî'nin müridi oldu. Şehzadeler arasındaki saltanat mücadeleleri sonunda Şah Cihan tahttan indirilip Evrengzîb'in (I. Âlemgîr) em-

Cihan Şah adına Pınımcan'da kesilmiş gümüş sikke (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Teşhir, nr. 2405)